

021 Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur

Vooraf

Mondriaan heeft zijn twee artikelen over muziek in het tijdschrift *De Stijl* met hulp van zijn vriend Rinus van Eck¹ in het Frans vertaald. Het eerste artikel - *De 'Bruiteurs Futuristes Italiens' en 'het' nieuwe in de muziek* - wordt in het Frans: *La manifestation du néo-plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens*.² Het tweede artikel - *Het Neo-Plasticisme (De Nieuwe Beelding) en zijn (bare) realisering in de muziek* - wordt in het Frans: *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur*.³

De Franse 'vertaling' van *Het Neo-Plasticisme (De Nieuwe Beelding) en zijn (bare) realisering in de muziek* is als aparte tekst opgenomen in dit corpus. Uit tekstvergelijking blijkt dat de Nederlandse en Franse tekst elkaar in grote lijnen volgen, maar de Franse tekst verschilt van de Nederlandse, omdat Mondriaan diverse zaken anders uitlegt. Zoals hij zelf aangeeft in een brief aan Theo van Doesburg⁴ (7 februari 1922): '[...] je weet zelf als je in 't fransch vertaalt moet je alles exact zeggen [...]'⁵. Om die reden vatten we *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur* op als een zelfstandige Mondriaan-tekst.

Beide Franse vertalingen verschijnen in het tijdschrift *La Vie des lettres et des arts*, dat onder redactie stond van Nicolas Beauduin⁶ en William Speth⁷. Het tijdschrift verscheen in twee series van 1913 tot 1926. De eerste serie van april 1913 (no.1) tot juli 1914 (no.6), de tweede van juli 1920 (no.1) tot 1926 (no.21).

Bron

De enige bron van *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur* is de publicatie van deze tekst in *La Vie des lettres et des arts*, augustus 1922⁸. We beschouwen de tekst afkomstig van brieven van Mondriaan, maar door het ontbreken van een manuscript weten we niet of de redactie aan het Frans 'gesleuteld' heeft. De publicatie geldt daarom als 'geautoriseerd, maar met twijfel over de redactie'.

Een publicatie geldt in principe voltooid.

Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur vormt samen met [018] *Het Neo-Plasticisme (De Nieuwe Beelding) en zijn (bare) realisering in de muziek*.

Basistekst en leestekst

De basis voor de leestekst is de publicatie van *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur* in *La Vie des lettres et des arts* (april 1922).

Titel

De titel van de leestekst is dezelfde als die van de publicatie: *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur*.

De Franse titel wijkt enigszins af van de Nederlandse. Zo is het zinsdeel '*au théâtre futur*' toegevoegd aan de Franse titel. Onder de titel staat nog vermeld: '(Complément de mon article paru dans le N° d'Avril)'.

Datering en ondertekening

Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur is niet gedateerd. De tekst krijgt de datum van de publicatie: augustus 1922⁹.

In de publicatie staat onderaan de tekst: 'P. Mondrian.'

¹ Marinus Ritsema van Eck (1870-1948), arts, vriend van Mondriaan, woonachtig in Frankrijk.

² Tekst 020.

³ Tekst 021.

⁴ Theo van Doesburg (1883-1931), Nederlands schrijver, kunstenaar en redacteur van *De Stijl*.

⁵ RKD-MCP – 25-28.

⁶ Nicolas Beauduin (1880-1960), Frans schrijver en dichter.

⁷ Geen persoonsgegevens gevonden.

⁸ *La Vie des lettres et des arts* 8, 1921-22, no. 11, augustus 1922: 304-314. (Tijdschrift onder redactie van Nicolas Bauduin en William Speth. Aanvankelijk *La Vie des lettres*, maar na december 1921: *La Vie des lettres et des arts*; verschijnt van april 1913 tot juli 1914 en van juli 1920 tot 1926.)

⁹ In augustus 1922 woont Mondriaan in Parijs, 26 de Rue du Départ.

Ontstaan en publicatie

Begin mei 1922 is Mondriaan bezig met het vertalen van het vervolg van zijn eerste artikel in *La Vie des lettres et des arts*. Hij schrijft aan Anthony Kok¹⁰ (5 mei 1922): ‘Ik heb mijn Bruiteur-artikel dan toch geplaatst gekregen; ’t is verschenen in Cronique des Lettres et des Arts! De redacteur schrijft me ‘votre article a plu beaucoup. C’est entendu pour votre prochain travail’. Ik ben dus weer aan ’t vertalen. Doet me razend veel plezier mijn ideeën nu in grooten kring komen, heh? Schrijf je me eens hoe je me laatste artikels vond?’¹¹

Ook aan Bob Oud¹² schrijft Mondriaan dat hij ‘weer druk aan ’t vertalen’ is (5 mei 1922): ‘Ik heb eindelijk mijn artikel Bruiteurs enz in *La Vie des Lettres et des Arts* geplaatst gekregen. ’t Betaald evenmin als *De Stijl* maar ik ben blij dat mijn ideeën nu in grooteren kring komen. De redacteur schrijft me “Votre article a plu beaucoup. C’est entendu pour votre prochain travail”. Leuk heh? Ik ben dus weer druk aan ’t vertalen.’¹³

En als derde informeert Mondriaan Theo van Doesburg¹⁴ in een brief (mei 1922¹⁵), dat hij ‘met de vertaling van ’t vervolg bezig’ is. Hij schrijft: ‘Ik was blij met de plaatsing in *La Vie d. L.* Je ziet ik heb vooral ’t begin nog wat omgezet en omgewerkt. Beudain schreef me: Votre article a plu beaucoup. En particulier à Gleizes. C’est entendu pour votre prochain travail. Ik had hem het vervolg beloofd. Prettig dat de N.P. ideeën nu in grooten kring komen. Ik ben met de vertaling van ’t vervolg bezig en hoop van Eck er weer toe te krijgen om ’t te corrigeren. Hij komt binnenkort weer in Parijs.’¹⁶

Ongetwijfeld bedoelt Mondriaan in de drie brieven met het verschenen artikel *La manifestation du néo-plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens*, en met ‘’t vervolg’: *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur*.

Hij gaat verder met het informeren van vrienden over de vertaling van *Het Neo-Plasticisme (De Nieuwe Beelding) en zijn (hare) realiseering in de muziek*, want op 3 juli 1922 schrijft hij aan Kok: ‘Ik ben nu met de vertaling van ’t vervolg muziek bezig en hoop ’t weer geplaatst te krijgen.’

Op 17 augustus 1922 meldt Mondriaan in een brief aan Oud dat het artikel ‘reeds bijna vertaald’ is. Hij schrijft: ‘Zou ’t niet beter geweest zijn het Neo Plasticisme ronduit te stellen als het beginsel voor alle kunstuiting (van dezen tijd) Uitgaande van ’t eene vaste principe dat de N.B. in de schilderkunst vond kunnen we alleen het nieuwe bespoedigen. Als de Stijlmensen niet gezamenlijk optreden voor ’t eene zal alles langzamer gaan. Ik heb ’t mijne nu weer gedaan met een stuk over de nieuwe muziek. Geheel gebaseerd op de N.B. principes. Does schreef me ’t in *De Stijl* te zullen plaatsen. Intusschen is ’t reeds bijna vertaald in ’t fransch en nog (wat duidelijkheid betreft) wat verbeterd voor ’t een of ander blad hier. Het is prachtig te zien hoe zuiver de principes in alles doorgaan. Enfin, misschien is het verstandiger zooals jij deed. Je had er zelf nog buiten kunnen blijven door alleen aan te halen hoe ik in mijn brochure de principes N.P. schilderkunst op de bouwkunst overbracht. Maar dat was misschien te gewaagd, met een lezing moet je wel met ’t publiek rekening houden.’

In het augustusnummer (1922) van *La Vie des lettres en des arts* verschijnt *La Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur*.

Op 25 januari 1923 schrijft Mondriaan aan zijn vriend Sal Slijper¹⁷: ‘Ik krijg daar juist een Fransch tijdschrift met weer een heel artikel van me er in opgenomen. Dat is wel leuk. Betaalt natuurlijk niet.’¹⁸ Opmerkelijk in deze brief zijn de woorden ‘daar juist’. Dat Mondriaan het augustusnummer (1922) van *La Vie des lettres et des arts* pas in januari (1923) zou hebben ontvangen, is onwaarschijnlijk. Over welk artikel deze opmerking dan wel gaat, is niet achterhaald. In 1922 zijn geen andere Franse artikelen van Mondriaan verschenen dan de twee in *La Vie des lettres et des arts*.

¹⁰ Anthony Kok (1881-1969), Nederlands dichter, medewerker van *De Stijl*.

¹¹ Vindplaats brieven aan Kok: RKD-MCP – 51.

¹² J.J.P. (Bob) Oud (1890-1963), Nederlands architect, vriend van Mondriaan.

¹³ Vindplaats brieven aan Oud: RKD-MCP – 63.

¹⁴ Theo van Doesburg (1883-1931), Nederlands schrijver, kunstenaar en redacteur van het tijdschrift *De Stijl*.

¹⁵ Ongedateerd, vermoedelijk in dezelfde periode geschreven als de brieven aan Kok en Oud: ‘begin mei 1922’.

¹⁶ Vindplaats brieven aan Van Doesburg: RKD-MCP - 25-28.

¹⁷ Salomon B. Slijper (1884-1971), Nederlands makelaar en verzamelaar van Mondriaans werk.

¹⁸ Vindplaats brieven aan Slijper: RKD-MCP – 76-77.

Reacties van tijdgenoten

Er is geen reactie achterhaald op Mondriaans tekst *La Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur*.

Twee jaar later (1924) noemt Mondriaan in een interview de twee artikelen in *La Vie des lettres et des arts*¹⁹. Het interview is waarschijnlijk afgenomen door W.F.A. Röell en is verschenen op 14 oktober 1922 in *Het Vaderland*²⁰. Het artikel van Röell was getiteld: 'Bezoek bij Mondriaan. Het Neo-plasticisme in Schilderkunst, Bouwkunst, Muziek, Litteratuur.'²¹

Vermelde personen

Mondriaan noemt twee personen in *La Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur* uit de danswereld: Isodora Duncan en Lystikoff. Hij zegt over deze twee personen: 'wanneer gedanst wordt (à la Isodora Duncan of Lystikoff etc.) op concertmuziek.' Duncan was een Amerikaanse danseres en wordt beschouwd als een van de grondleggers van de moderne dans²². Lystikoff²³ (Leistikow) was een Duitse expressionistische danseres, ook actief in Nederland.

Verder noemt Mondriaan twee figuren uit de Griekse mythologie: 'elkander bestrijdende uitersten [...]. Reeds in de Oudheid stond de fluit de lier weldra tegen (Bacchus - Apollo).'

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur* besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'²⁴. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *art abstrait réel, couleur déterminé, dualité équilibré, esprit nouveau, harmonie, mathématique intuitive, morphoplastique, moyen plastique pur, moyen plastique universel, musique Abstraite-Réelle, musique Néo-Plasticienne, Néo-Plasticisme, opposition annihilante, physique-esprit, position rectangulaire, rapport de position, rythme, vie abstraite réelle.*

Bijzondere woorden

In de tekst zegt Mondriaan over de 'shimmy': 'Toutefois, la dualité opposante (pointe-talon) ainsi que la vitesse de la mesure dans le Shimmy, en tant que « danse » sont fort remarquables.' (De 'shimmy' was een 'jazz dance', ontstaan uit de foxtrot en populair in de jaren twintig. Bij de 'shimmy' wordt het lichaam stilgehouden, alleen de schouders bewegen van voor naar achter. Als de rechter schouder naar achter gaat, komt de linker naar voren²⁵.)

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

Mondriaan schrijft op 5 mei 1922 aan Oud dat hij bezig is met het vertalen van het vervolg op *La manifestation du Néo-Plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens*²⁶. Op 17 augustus 1922 meldt hij - eveneens aan Oud - dat het artikel bijna vertaald is. De schrijfperiode liep - met tussenpozen - dus ongeveer van mei tot augustus 1922. Volgens de Catalogue Raisonné vervaardigde Mondriaan in 1922 zestien schilderijen: B133/155 – B148²⁷. Hij zal tijdens de periode van het schrijven aan *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur* met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

¹⁹ 020 *La manifestation du néo-plasticisme dans la musique et les bruiteurs futuristes italiens.*

021 *Le Néo-Plasticisme. Sa réalisation dans la musique et au théâtre futur.*

²⁰ Het artikel is niet voorzien van de naam van een schrijver, maar W.F.A. Röell was in 1922 correspondent voor *Het Vaderland* in Parijs. Het artikel was gedateerd 14 oktober 1922, maar verscheen op vrijdag 17 oktober 1922 (Avondblad D1).

²¹ Zie de toelichting van tekst 020.

²² Isodora Duncan (1878-1927), Amerikaanse danseres; grondlegger van de moderne dans.

²³ Gertrud Leistikow (1885-1948), Duitse danseres; tijdens het interbellum leidde zij drie dansscholen in Nederland (Amsterdam, Den Haag en Rotterdam).

²⁴ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

²⁵ Bron: (vrij vertaald) Wikipedia.

²⁶ Tekst 020.

²⁷ CRII: 299-308.